

Els vells dilemes de Feliu Formosa

 quaderndelesidees.press/els-vells-dilemes-de-feliu-formosa/

March 22, 2019

Vet aquí algunes notes imprecises —notes de relectura— de la poesia de Feliu Formosa (Sabadell, 1934).

1

La millor poesia amorosa contemporània que he llegit (vull dir, poesia escrita mentre he viscut i estimat) és la de Feliu Formosa.

No parlo, és clar, del que Formosa ha explicat als seus versos sobre la seva biografia amorosa. Parlo de tot el que m'ha ajudat a saber dir. A saber-me dir. A comprendre.

2

Qualsevol lector de les proses poètiques de *Raval* (1975) i del relat autobiogràfic de *Sense nostàlgia* (2015) —vull dir, qualsevol que hagi llegit tots dos llibres— sap que Sabadell és una ciutat literària.

3

La poesia de Formosa és tan rica, tan útil, tan plena de pensament avançat, d'idees que fan badar els ulls i redibuixar la mirada, tan viscuda d'intel·ligència, tan generosa d'estímuls de discurs ple, que sovint la imatgeria que conté, discreta, hi sembla menor.

4

També la bellesa musical —la mètrica alhora fàcil i impecable— resta en segon terme en la percepció de la poesia de Formosa. És un èxit del seu estil, penso. Però diria que, a alguns lectors, aquest efecte, aquest engany preciós, no els deixa veure un altre èxit simultani: el d'haver creat una obra «clàssica» (en un sentit bo del terme) que no és ni ha volgut semblar «classicitzant».

Els seus versos contenen una tradició: curosament seleccionada, i personalitzada, molt sovint explícita, fàcilment traçable (honest), però ni exhibida, ni llastadora.

«Crec en el vers que, aparentment, no encaixa», diu ell.

5

En aquesta relectura de la poesia de Formosa, els ulls se me'n van a les imatges. Però aquest cop no són les petges domèstiques, fetes d'objectes quotidians i escenes que s'il·luminen (vidres i miralls, sobretot), les que més m'atrauen. Ni la pretesa qualitat «urbana», o «social», de la seva literatura, que sempre m'ha semblat singularíssima

però mai central; per mi, els escenaris i les habitacions íntimes sí que són centres formosians, intueixo. No: ara se'm fa evident que Formosa és un poeta d'imatges naturals inquietíssimes.

6

L'any 2004, el poeta Enric Sòria va escriure un pròleg virtuós («Dins la memòria de la llum») per al recull *Darrere el vidre. Poesia 1972-2002*, que aplegava els onze primers llibres de versos de Formosa. Després, *Centre de brevetat* va aparèixer el 2006. Després, diu Formosa, la poesia l'ha abandonat, i això ens ha permès gaudir, en contrapartida, durant aquest tros del segle XXI, de tres nous dietaris i el llibre de memòries esmentat més amunt.

Torno a Sòria. Amb saviesa i talent, Sòria diu veritats i ofereix pistes. Entre d'altres, aquestes: «la bellesa a què aspira Formosa [...] no és la d'una forma programada, laboriosament contrapesada i dúctil. És, per contra, [...] una bellesa insòlita, inesperada, sorprenent. [...] El poema no pot aturar el temps, però la bellesa pot arribar a suspendre'l.» I afegeix: «Crec que és digne de notar-se que, en aquesta poesia, l'actitud de l'autor —o de la veu que ens parla en ella— és sempre la de l'observador, perplex, encuriós, de vegades corprès, però sempre atent.»

7

Formosa és un poeta observador, sí, però a la recerca de coneixement, de saviesa. I, en la seva poesia, sí, «la temptació naturalista cedeix immediatament el pas a la recerca cultural». Però en vull parlar, de la seva temptació naturalista.

Des d'una hipòtesi: la natura, a la poesia de Formosa, és llenguatge. O: necessitat. O: llenguatge necessari per, encara amb paraules de Sòria, «copsar els fonaments ocults de la realitat».

8

Les imatges naturals, en Formosa, són sempre desocultadores. Recursos de subtilitat. I, majoritàriament, són alhora rigorosament referencials. Descriptives, presents davant dels ulls, amb una credibilitat quotidiana.

Aquesta doble qualitat, en tensió, genera una virtut del llenguatge d'imatges naturals de Formosa: la discreció. La destra absència d'èmfasi; la destra naturalitat amb què la construcció metafòrica passa desapercebuda (no s'exhibeix com a troballa poètica, tot i ser-ho) i es limita a significar, inquietar.

És tanta la naturalitat, que aquestes imatges retornen als versos de Formosa (hi reapareixen), sense llast, cada vegada que hi fan falta. I, malgrat la reiteració, i aquesta és una virtut afegida, les imatges reiterades no esdevenen emblemes, estables, de sentit unívoc. No. Edifiquen un llenguatge propi sense perdre ni misteri ni capacitat d'evocació, d'ambigüitat irreductible.

Això les fa efectives, útils. Belles. De bellesa discreta, sí. No s'imposen al lector; no interfereixen (no subratllen) la lectura.

9

«Ombres d'ocells al mar. Arbres que callen.»

A *Immediacions* (2000), Formosa hi publica dues sèries de poemes d'un sol vers: 125 alexandrins i 125 decasíl·labs, com el que encapçala aquest apartat.

Els arbres. Els ocells. El mar. Formen un univers. I una sintaxi.

10

«Els vells dilemes.

Dialèctica viva

d'ocells i arbres.»

A *Raval*, Formosa hi inclou els «Haikús dels marges», amb trenta-dos haikus com el que cito, i que centra el diàleg —la «dialèctica viva»— entre els vegetals arrelats i verticals, ascendents, i els animals volàtils. Pes i lleugeresa. Ser-hi i escapar-ne. En un joc d'encreuaments:

«Els sons i l'eco

s'encalquen dins l'obaga.

Destrals. Aloses.»

Els «vells dilemes» són vells —penso— perquè són irresolubles. Evidència i misteri. I perill.

11

Som el que mirem. La natura és la matèria de l'autoretrat. A *Cançoner* (1976), Formosa es dol en vint poemes valents. Mira als ulls del dolor:

«Miro amb una ala ferida

la llarga estela de fum

d'algun reactor perdut

Foto: *Feliu Formosa*. Foto capçalera: *Primavera al Tossal del Moro de Jordi Griñó*. (Flickr, 2014).

en un espai que és mentida.»

12

Les oliveres, els pins, els plàtans. Com una certa gradació. Després, diria, els altres arbres. En una estrofa (haiku camuflat) del poema «Amb la ginesta», de *Cap claredat no dorm* (2001), diu:

«Les oliveres

Continuen parlant-me

Del temps que resta»

Els acabaments, hi veu Formosa (*Immediacions*): «Els dits de l'olivera diuen adéu al dia.»

A *Per Puck* (1992), el poeta s'envolta de llocs, de veus, de traces teatrals. Entre ruïnes gregues on «és impossible la soledat», perquè la «soledat és el seu privilegi», Formosa cita les paraules d'aquell que fuig i busca. Busca això: «Les oliveres amb les arrugues dels nostres pares.» (*Per Puck* són vint-i-vuit poemes, cada un, meitat prosa i meitat versos.)

13

«Múltiples llances

del pi, falsa defensa

contra la posta.»

Els pins conjuren també el temps, i no ens en protegeixen. Però sobretot són dialèctics. En un altre dels «Haikús dels marges», Formosa descriu el migdia com una lluita: «lluita / de ciment i pineda.» Els pins són els companys de les cases aïllades, els testimonis de la vida que s'hi dissol, del que no es fa possible:

«El genoll de la noia.

El tènue granxar-se

del pi vist des del porxo.»

A *Al llarg de tota una impaciència* (1994), Formosa hi enfila cinquanta poemes de mètrica diversa. No pocs dels seus versos són apunts del que el silenci ocultava, o del que el soroll silenciava. A *Cap claredat no dorm*, que com l'anterior és un títol deutor de Paul Celan, Formosa recorda, a «El discurs», un encontre polític clandestí en un «xalet decrepit». El discurs contenia tòpics, dogmes, sentències, i prometia un futur que no va arribar:

«Allò que en va quedar

Va ser el gràvid silenci

Del retorn entre els pins

Sota la lluna impàvida»

El silenci ple, carregat; fètil.

14

«A totes les ciutat calen turons propers,

passeigs vora del riu amb amants que s'abracen,

arbres de fullam ocre, arrecerats i amables»

A *Impasse* (1992), Formosa serveix imatges, en diàleg amb pintors i fotògrafs. Si les oliveres acompanyen les ruïnes, i els pins acompanyen els silencis, les ciutats les revelen els plàtans.

El «Barri» de la infància sabadellenca (*Raval*): «Hi ha cartells enganxats en parets i soques de plàtans, castigats per la intempèrie fins a tornar-se indesxifrables». La recança de l'amor perdut (*Cançoner*), inadmissible: «No vull creure que no puguem trobar-nos / abans que no s'acabi la filera / de plàtans vora el tren.» La ciutat de la desolació i l'entusiasme (*Per Puck*), conflictiva: «De matinada, parlàvem de teatre sota els plàtans de la gran avinguda.» La ciutat de la nostàlgia i del desig, mirada «darrere el vidre»: «Des del finestral, els dos plàtans feixucs / polsosos sota el sol. El vi.» («Tres postals de Matisse», *Impasse*)

I també: «Aquells ulls blancs sota el plàtan de la placeta.» Aquest últim vers ve d'un sospir: «Encara sort que existeixen les finestres.»

Indesxifrabable, inadmissible, conflictuat, observat a distància. A *Llibre dels viatges* (1978), Formosa s'ho pregunta:

«¿Qui té la culpa del cercle infernal

que ens priva de trobar-nos com voldríem?

[...]

mai no he al·ludit la filera dels plàtans,

i quan ho faig, ¿per què no ho faig tranquil?»

15

Til·lers, saücs, xiprers, arbres genealògics. Vinyes, camps de blat, gira-sols, ginesta,

fonoll, heures. A *Semblança* (1986), llibre bellíssim, Formosa encalça anhels:

«Aigua de l'esperança,

joncs que degoten, canyissars que es gronxen

i allò que ara ens contorba i ens resum

les incerteses, solituds i esperes»

El seu món vegetal és divers, i matisat, i subvertit: «fruita que torna a buscar l'arbre» («El quadre reflectit», *Impasse*).

16

«El bosc t'enganya

amb un soroll continu.

Passen els dies.»

Torno als «Haikús dels marges». Però també torno a aquell «ésser escindit» del *Cançoner*, que camina semiconscent i veu «que el camí no acaba en un abisme / sinó en un pendent que em porta a l'ombra / d'un bosc acollidor.» I torno a *Per Puck*, que aquest cop sí que parla per Puck, el guia shakespearà que farà que trobem «tots els personatges del somni damunt l'àmplia xarxa que ens farà de bosc, de llit, de palestra on caldrà buscar l'amor». És l'encís que no s'acaba d'aclarir mai. És (com el mar) un «soroll continu», interior: «No es distingeixen les remors del bosc / del bategar d'un cor. Hi ha una recerca / sens fi, sens fi, com tots la desitjàvem.»

Torno a *Semblança* (al poema XV, i al vers que esdevindrà títol de dietari), sí:

«I comença a girar al nostre voltant

la roda dels amors que fan l'amor.

I comença a imposar-se enllà del temps,

contra la por, el somriure de l'atzar.»

17

Donar cos al silenci. Substituir la remor per refilets. Animar un nou dia. Solcar un matí. Enyorar. Fer present. Oferir tendresa. Tremolar enxarpat. Planar (no reprendre el vol). Xisclar: tristesa infinita, soledat.

Els ocells, a la poesia de Feliu Formosa, hi fan aquestes coses. Amb els núvols, que «porten gotes / de cossos que s'han fos» (*Semblança*). I amb el vent: el vent que esborra els rastres i els poemes («El crim / que no s'esgota», *Al llarg de tota una impaciència*),

o el vent «que no podrà orejar-nos / o fer-nos por» (*Semblança*).

Són els ocells mirats, i els ocells del jo. Recordem què diu Formosa: «Miro amb una ala ferida».

18

«Mai més no he tornat a veure de tan a prop les orenetes, i ara el record em permet comprendre que aquells ocells se sentissin atrets per la desolació del nostre carrer a certes hores del dia fetes per a la ingravidesa. Era potser l'orgull de donar-hi sentit.» Són paraules del poema en prosa «Orenetes» (*Raval*), que evoca la infància de l'autor i la infància del seu pare: «Les orenetes no tenien por de les distàncies», diu, perquè són «els únics éssers vivents amb una mateixa idea, molt vaga, de l'enyor».

19

«Coloms que volen junts

dins la plaça allargada

i amb xiprers. És com si

sortissin en esbart

d'entre les teves cuixes»

Són versos del bell poema «Riu soterrat» (*Impasse*). I aquests altres són de *Cançoner*: «Torno a la cambra exigua / on vam ser una vegada. [...] Obro la balconada / i veig coloms que volten / la teva estàtua blanca.» I aquests altres, encara, són del *Llibres dels viatges*:

«No tindrè por de dir: estaves glaçada

quan et vas ficar al llit, on t'esperava

ardent com mai; estigues sempre així.

No tindrè por de dir: ¿on és la tórtora

que sentim parrupar sense atrevir-nos

a prescindir d'aquesta mitja llum?»

20

El cigne és polsós, i teatral, i operístic (occit per un tenor), a *Per Puck*. I, prop del riu d'aigües fosques, massa proper, provoca una «certa agressió en la bellesa / Una trista alegria», hölderliniana, a «El Neckar» (*Impasse*).

Una oca «estén les ales» i conjura la inquietud, i allunya la calma, als «Haikús dels

marges» (*Raval*).

Uns «ànecs pels canals» afegixen reaccions «contradictòries» a l'entorn inconnex de la casa de Goethe, a «Weimar (RDA 1986)», a *Cap claredat no dorm*.

21

Són els camins que presenten al poeta «indrets feliços / on canta un gall rere una tanca amb heura». En suma: «Són els camins oberts, els camins amples / vers l'ànima que encara no els sap tots.» Són traces de *Semblança* (del poema V), encapçalades per aquest avís: «EL MOT GALL M'ATENALLA PER SORPRESA I EM LLIGA AMB ÉSSERS IRREMISSIBLEMENT PERDUTS».

22

«Aquí, de matinada, l'aigua parla

de naixences, d'oblits, de llunyanies

que subratllen els crits de les gavines.»

Som encara a *Semblança*, al poema XIV: a la costa nord d'una illa, prop d'un alt penya-segat, aigua que cau, aigua que parla. Al poema XXI, el poeta planta cara a la mort, «en l'aspre crit de les gavines, en el sord bramular de les onades, en tot allò que els segles no canvien.» I ho aclareix: «El crit de les gavines és molt aspre. Coincideix amb les tenses esperes.»

Altre cop al magnífic «Riu soterrat» (*Impasse*), Formosa trenca finals, paraules i pressentiments: «Abans del darrer mot / tot es fa possible. [...] vola allò que pressentíem, / sobre onades d'amor, / voltat de gavines.»

23

«Poques vegades he esmentat el mar / i sempre per negar-lo.» Bé, és veritat que, quan publica el *Llibre dels viatges*, abans, Formosa havia escrit: «foll d'impotència, / he assassinat el mar». Era al *Cançoner*, i era una resposta sobre el record de la persona perduda. Però, a partir d'aleshores, l'aigua apareix i reapareix a la seva obra. Com un riu soterrat; «estimo només / la terra que m'oculta», diu («Riu soterrat», *Impasse*). O com «aigua torrencial del descobrir, / aigua del llac que no serà la mort / sinó allò que hi havia de promesa / en el corrent» (*Semblança*). O com aigua de pou, que costa de pouar però que és «fresca / i neta» (*Al llarg de tota una impaciència*). O, a «Darrere el vidre», com la pluja de so lleu que tot «ho deixa en suspens», a *Cap claredat no dorm*.

24

És un so el mar (com el bosc); un soroll. Que «sona lluny» a *Llibre dels viatges*, una «remor invisible» que convida a «treballar amb la consciència / de tot allò que es perd» («Vall»). Però que no s'atura, a *Immediacions*: «Senyorejant el temps, no calla el mar.»

I necessitem creure-hi: «No em diguis que és mentida que el sol es banya al mar.»

25

«Ella, nua a la cala: és un vers que retorna.» (*Immediacions*, retornant a versos d'*Al llarg de tota una impaciència*.)

26

L'amor al mar. Tornem a les gavines: «la mort a la qual es planta cara, en identificar-se amb els sorolls constants que inspiren confiança: en l'aspre crit de les gavines, en el sord bramular de les onades, en tot allò que els segles no canvien» (*Per Puck*).

27

Cito, un cop més, Formosa: «Cap conclusió.»

Esteve Miralles

Esteve Miralles

Escriptor –

estevemiralles.wordpress.com

